

lah el-İdkâvî taştır, Necm Muhammed Sâlim de taştır ve tahmîs etmiştir. İshak Kattân, "Lamiat El Ouardi" adıyla yaptığı Fransızca tercümeyle ve eserin Arapça metnini *Revue tunisienne de l'Institut de Carthage*'da (1900) yayımlamış, A. Raux da Fransızca çevirisiyle birlikte Arapça metnini Zühayr b. Ebû Sülmâ muallakasıyla birlikte neşretmiştir (Cezayir 1905). Joel Schleifer'in "Die Lâmiyah des İbn al-Wardî, Ein arabisches Lehrgedicht" adıyla Almanca'ya çevirdiği manzumeyi (Wien 1902) Muhammed Kamerüddin şerhetmiş ve Hintçe'ye tercümesini yapmıştır. *Lâmiyye*, Mehmed Zihni Efendi tarafından *Feyz-i Yezdân Tercüme-i Nasîhati'l-ihvân* ismiyle Türkçe'ye de çevrilmiştir (İstanbul 1292; eser üzerine yapılmış diğer çalışmalar için bk. Brockelmann, *GAL*, II, 175-177; *Suppl.*, II, 174-175). 3. *Tetimetü'l-Muhtâşar fî aḥbâri'l-beşer* (*Târîhu İbni'l-Verdî*). Eserde müellif Ebû'l-Fidâ'nın *el-Muhtâşar fî Aḥbâri'l-beşer* adlı tarihini özetlemiş, 729-749 (1329-1349) yılları arasındaki olayları da kendisi kaleme almıştır. Kitabın çeşitli baskıları vardır (I-II, Kahire 1285, 1325; I-IV, İstanbul 1287; nşr. Muhammed Mehdi es-Seyyid Hasan el-Harsân, I-II, Necef 1969; nşr. Ahmed Rif'at el-Bedrâvî, I-II, Beyrut 1389/1970). 4. *Elfiyyetü İbni'l-Verdî fî ta'bîri'l-menâmât* (*fî ta'bîri'r-rûyâ*) (*el-Elfiyyetü'l-Verdiyye*). Recez bahrinde yazılmış (urcûze) 1000 beyitlik didaktik bir manzumedir. İlk defa 1285'te (1868) Bulak'ta basılan eserin daha sonra Kahire'de baskıları yapılmıştır (1303, 1326). 5. *et-Tuḥfetü'l-Verdiyye fî müşkileti'l-i'râb* (*fî 'ilmi'l-Arabîyye*). 153 beyitlik bu manzumeyi R. Abicht, Latince tercüme ve şerhiyle birlikte neşretmiştir (Breslau 1891). Eser üzerine müellif tarafından kaleme alınan şerh Semîr Ahmed Abdülcevâd (Kahire 1985), Salâh Revvây (Kahire 1408/1989) ve Abdullah Ali eş-Şelâlî (Riyad 1409/1989) tarafından yayımlanmış, manzumeye Abdülkâdir el-İfrânî'nin yazdığı *el-Hediyyetü's-samedîyye* adlı şerh de basılmıştır (Kahire 1323). Abdülkâdir b. Ömer el-Bağdâdî tarafından yazılan *Şerhu şevâhidi't-Tuḥfeti'l-Verdiyye* adlı eseri Nazif Hoca yayımlamıştır (İstanbul 1978; manzumenin diğer şerhleri ve yazmaları için bk. Brockelmann, *GAL*, II, 175-176). 6. *el-Behcetü'l-Verdiyye* (*Behcetü'l-Hâvî*). Abdülgaffâr el-Kazvî'nin Şâfiî fikhına dair *el-Hâvî's-sağîr* adlı eserinin manzum hale getirilmiş şekli olup birçok defa basılmıştır (Kahire 1311, 1323, 1351). Zekeriyâ el-Ensârî tarafından manzume üzerine yazılan *el-Gure-*

rû'l-behiyye adlı şerh için İbn Kâsım el-Abbâdî bir hâşiye kaleme almıştır (adı geçen şerh ve Abdurrahman b. Muhammed eş-Şirbînî'nin hâşiyesiyle birlikte, I-V, Kahire 1315). 7. *Maḳāmâtü İbni'l-Verdî* (İstanbul 1300). 8. *el-Kevâkibü's-sâriye fî mü'eti câriye*. Kadın tasvirlerine dair şiirleri içeren bir antolojidir (Kahire 1936). İbnü'l-Verdî'nin edebî nesirleri Muhammed Mustafa Rıdvân tarafından *Negrü İbni'l-Verdî* adıyla derlenmiştir (Kahire 1986).

İbnü'l-Verdî'nin çoğu zamanımıza intikal etmiş olan diğer eserleri de şunlardır: *el-Vesâ'ilü'l-muhezzebe fî'l-mesâ'ilü'l-mulâkḳabe* (*el-Mesâ'ilü'l-mulâkḳabâtü'l-Verdiyye*, *el-Mulâkḳabâtü'l-farâziyye*), *eş-Şihâbü's-sâkub ve'l-itâbü'l-vâşib el-vâkı' bi-zevî'n-nihâli'l-kevâzib*; *Tahrîrû'l-ḥaşâşa fî teysîri'l-ḥulâşa*, *Şerhu Elfiyyeti İbn Mâlik*, *Aḥvâlü'l-kiyâme*, *el-Es'ile ve'l-ecvibe*, *el-Ḥufye li'l-ḥırḳa*, *Lağz manzûm ve cevâbü's-Safedî 'anhü*, *Nevâdirü'l-ğarâ'ib ve Mevâridü'l-'acâ'ib*, *Risâle fî'l-fütüvve*, *Risâle fî ḥavâşşî'l-a'dâd*, *Mufâḥaretü (Münâzaratü)'s-seyf ve'l-kalem* (*İşlâḥu'l-ḥaşmeyn*), *Şafvü'r-raḥîk fî vasfî'l-ḥarîk* (*el-Makâmetü'd-Dımaşkıyye*), *Manzûme fî's-şühûdî's-sev' ve't-taḥarruz minhüm*, *el-Minah*, *el-Lübâb fî 'ilmi'l-i'râb*, *ed-Dürre*, *Ebkârü'l-efkâr fî müşkilil-aḥbâr*, *Tezkiretü (Müzekkiretü)'l-ğarîb*, *Şi'ru münâsebât* (bu eserlerin yazma nüshaları için bk. Brockelmann, *GAL*, II, 175-177; *Suppl.*, II, 162-163). Sirâceddin İbnü'l-Verdî'ye ait *Ḥaridetü'l-'acâ'ib ve feridetü'l-ğarâ'ib* adlı eser bazı kaynaklarda yanlışlıkla Zeynüddin İbnü'l-Verdî'ye nisbet edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Verdî, *Tetimetü'l-Muhtâşar fî aḥbâri'l-beşer* (nşr. Ahmed Rif'at el-Bedrâvî), Beyrut 1389/1970, neşredenin girişi, I, 5-8; a.mlf., *Şerhu't-Tuḥfeti'l-Verdiyye* (nşr. Abdullah Ali eş-Şelâlî), Riyad 1409/1989, neşredenin girişi, s. 11-91; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, II, 229-232; Süb-kî, *Ṭabaḳât* (Tanâhi), X, 373-377; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, II, 195-197; Safedî, *A'yanü'l-'aṣr* (nşr. Ali Ebû Zeyd v.dğr.), Dimaşk 1418/1998, III, 677-706; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, X, 240-241; Süyûtî, *Buğyetü'l-u'ât*, I, 365; a.mlf., *Hüsnü'l-muḥâḳara*, I, 425-426; İbn İyâs, *Bedâ'iu'z-zühûr*, I, 198, 524-525; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VI, 161-162; Şevkânî, *el-Bedrü'l-fâli*, I, 514-515; Brockelmann, *GAL*, II, 162-163, 175-177; *Suppl.*, II, 162-163, 174-175; M. Zağlûl Selâm, *el-Edeb fî'l-'aṣri'l-Memlûkî*, Kahire 1980, I-II, tür.yer.; Ahmed Fevzî el-Heyyib, "el-Cânibü'l-bedî'î fî şi'ri İbni'l-Verdî", *MMLADm.*, LXXII/1 (1417/1997), s. 3-68; Moh. Ben Cheneb, "İbn al-Wardî", *El²* (İng.), III, 966-967; Muhammed Mehdi Müezzîn-i Câmî, "İbn Verdî", *DMBİ*, V, 78-80.

İSMAİL DURMUŞ – ALİ ŞAKİR ERGİN

İBNÜ'L-VEZİR, Abdullah b. Ali

(bk. ABDULLAH b. ALİ el-VEZİR).

İBNÜ'L-VEZİR, Ebû Abdullah (أبو عبدالله ابن الوزير)

Ebû Abdillâh İzzüddîn Muhammed b. İbrâhîm b. Ali el-Yemânî (ö. 840/1436)

Zeydî-Selefî âlimi.

775 (1373-74) yılında Yemen'in Sevede bölgesinde doğdu. İbnü'l-Vezîr künyesini, beşinci ceddi Vezîr Muhammed el-Affî'den itibaren Âlû'l-Vezîr olarak bilinen ailesinden dolayı almıştır. İlimle şöhret bulmuş bir aile çevresinde yetişen, babası şair ve hatip olan İbnü'l-Vezîr, başta Kadı Ali b. Abdullah b. Ebû'l-Hayr ve *Tecridü'l-keşşâf* sahibi Seyyid Ali b. Muhammed b. Ebû'l-Kâsim olmak üzere birçok hocadan kelâm, fıkıh usulü ve akfî ilimleri tahsil etti. Daha sonra Yemen'in o dönemdeki başşehri olan Taiz'e gitti, orada İmam Nefisüddin b. İbrâhîm el-Alevî'den icâzet aldı; ardından Mekke'ye geçerek Muhammed b. Abdullah b. Zuhayre eş-Şâfiî gibi âlimlerle tanıştı. Bu görüşmeler düşünce dünyası için bir dönüm noktası teşkil etti ve Zeydiyye mezhebinden ayrılarak Selef anlayışını benimsedi. Mekke'de iken Yemen'deki hocalarından Seyyid Ali b. Muhammed ile tartışmalara girdi ve ona reddiye olmak üzere *el-'Avâşım ve'l-kavâşım* adlı eserini yazdı. Ömrünün sonlarında Hicaz'dan ayrılıp Yemen'e döndü; ancak burada mutaassıp Zeydîler'in sert tenkitlerine mâruz kaldığı gibi çeşitli merciler nezdinde hakkında iftiralarda bulunuldu. Bu sırada birkaç defa inzivaya çekilerek ücra yerlerde ve mağaralarda yaşamaya başladı. En son uzletinde *İşârü'l-ḥak* adlı eserini telif ettikten kısa bir müddet sonra beyaya yakalanarak öldü ve San'a'daki Ferve b. Müseyk As'icî'nin yanına defnedildi.

Talebelik hayatını anlatırken gençliğini kelâm ve cedel ilimleriyle çeşitli mezhep telakkileri uğrunda harcadığını belirten İbnü'l-Vezîr itikadda akfî istidlâlin vâcip, takliden ise küfür olduğu şeklindeki prensibin bu yönünde büyük rol oynadığını belirtir. Ancak kesin bir sonuca ulaşamadığı için pişmanlık duygusuna kapıldığı, bu sebeple Kitap ve Sünnet'e dönerek bunları incelemeye başladığını kaydeder. Bu incelemeleri sonunda vardığı neticeye göre âyet ve hadislerde inanç esaslarını ispatlayan yeterli kanıt ve İslâm mu-

haliflerine karşı cevapların yanı sıra tebliğ ve irşada yönelik çeşitli yöntemlerin mevcut olduğunu söyleyen İbnü'l-Vezîr'in en son ulaştığı bu nokta kendi ifadesiyle mânevî açıdan şifa bulup rahatlamasını sağlamıştır (*el-'Avâşım ve l-kavâşım*, I, 201-202). Geri kalan ömrünü de "kesin bilgiye ve mânevî kurtuluşa ulaşmada en kısa ve fitrata en uygun yol" olarak tanımladığı sahâbe ve Selef yolunu açıklamaya ve yenileştirmeye hasretmiştir (*İşârü'l-hak*, s. 20-21).

İbnü'l-Vezîr dinin temel konularını yedi grupta toplar. Bunlar zarurî ilimlerin ispatı, Allah'ın varlığı, birliği, isimleri, nübüvvetin gerekliliği, fark gözetmeden peygamberlere iman ve bid'atları terk şeklinde özetlenebilir. İlkelerin ilk altısı İslâm'ın bütünü olup bunlara muhalefet veya haklarında görüş beyan etmek küfürdür. Hemen hemen bütün insanlar, Kitap ve Sünnet'te ayrıntılı biçimde yer alan bais mevzuu ilkeleri genel çerçeve içinde kavramaya fitrî olarak yatkın olduklarından bunlar için ispat ve istidlâllere girişmeye gerek yoktur (*a.g.e.*, s. 21).

Temel itikadî meselelerde Selef metodunu benimseyen İbnü'l-Vezîr eserlerinde Allah'ın varlığı, sıfatları, kader ve tekfir gibi konularda genellikle İbn Teymiyye ekolünün görüşlerini tekrar etmiştir. Allah'ın varlığını ispatta fitrat delili üzerinde dururken inanç konularının genelinde de Kur'anî istidlâlleri öne çıkarmaya çalışır. Kur'an'daki delillerin felsefî delillerden daha isabetli ve kesin olduğunu söyleyen İbnü'l-Vezîr, bu görüşünü kanıtlamak amacıyla *Tercîhu esâlibi'l-Kur'an 'alâ esâlibi'l-Yûnân* adlı risâlesinin kaleme almıştır. Kur'an âyetlerinin rubûbiyyet, tevhid ve nübüvvetin aklen ispatında kâfi gelmediği düşüncesi ona göre bir yanılgıdan ibarettir. Zira Kur'an'da çeşitli akfî istidlâlleri ihtiva eden ve bilhassa Allah'ın varlığını belirten birçok âyet bulunmaktadır. Arazların hudûsu, imkân, ahvâl, tevîd, tavra gibi nazariyeler ihtilâf ve karışıklığa yol açtıkları için usûlû'd-dîn açısından bir fayda sağlamamaktadır (*Tercîhu esâlibi'l-Kur'an*, s. 9-22).

İbnü'l-Vezîr'in eserleri incelendiğinde onun en çok tepki gösterdiği hususların kelâmcılar arasındaki ihtilâflar, mezhepler ve şahıslar arası tartışmalar ve gidecek yaygınlaşan tekfir suçlamaları olduğu görülür. Ona göre ihtilâfların sebebi, açık bir şekilde tebliğ edilen iman esasla-

rının kelâmcılar tarafından zor ve kapalı delillerle ispat edilmeye çalışılmasıdır. Halbuki karmaşık istidlâller hem anlamayı zorlaştırıp ihtilâfı arttırmakta hem de tekfir suçlamalarına sebep olmaktadır. Bir ilmin güç meseleleri ele alması o ilimde ihtilâfların çok olmasını gerektirmez. Meselâ matematik ve astronomi en ince hesapları gerektiren ilimler oldukları halde hükümlerinin çoğu doğrudur ve üzerinde ittifak vardır. Buna karşılık astrolojinin konuları karmaşık, önerme ve öncülleri de yanlıştır. Dolayısıyla bir ilimdeki ihtilâflar zorluktan değil ondaki kuralların zayıflığından kaynaklanmaktadır (*İşârü'l-hak*, s. 15-20). İbnü'l-Vezîr teorik konularla uğraşan kelâmcının durumunu, henüz ortaya çıkmayan bir hastalığa karşı önceden ilâç kullanan kişinin durumuna benzetir. Ona göre yıllarca kelâm konuları ile uğraşılsa bile yine de tahmin edilemeyen ve cevabı düşünülmemeyen itirazların ortaya çıkması mümkündür (*Tercîhu esâlibi'l-Kur'an*, s. 39-40). Ancak meselâ tıpta giderek yaygınlaşmaya başlayan aşı uygulaması ve koruyucu hekimlik bu görüşü çürütmektedir. Çünkü gelmesi muhtemel bir tehlikeyi önlemek için önceden tedbir almanın gereği inkâr edilemez.

Naslardaki istidlâl metodunu öne çıkarmasının yanında akla da vurgu yapan İbnü'l-Vezîr kuru nakil ve taklid anlayışını eleştirir. Onun karşı çıktığı akıllık, Aristo ve Yunan düşüncesine dayalı mantıkî kurallar ve felsefî istidlâllerdir. İbnü'l-Vezîr, Kur'an ve Sünnet çerçevesindeki vahyin metot, işleyiş ve hedeflerine uygun bir akıllığı felsefî-kelâmî akılcılığa tercih etmiştir. Buna rağmen doğruluğu zorunlu olarak bilinen hususların yer aldığı kelâm ilmini inkâr etmediğini (*el-Burhânü'l-kâfî*, s. 103), ayrıca kendisinden farklı düşünenleri de kınamadığını, fakat maksada ulaşmada en kısa yolu takip etmenin esas olduğunu belirtir (*İşârü'l-hak*, s. 26). Onun, ömrün kısalığından ve gereksiz bilgilere dalmanın zararlarından bahsedip usûlû'd-dîndeki ihtilâflardan kaynaklanan tartışmalar arasında kaybolmaktan endişe duyması kendisini dininin özüne doğrudan ulaşma arayışına sevk etmiştir.

Zeydî-Mu'tezilî bir çevrede yetişen İbnü'l-Vezîr'in fikrî dönüşümüne Mekke'deki ilim çevresinin yanı sıra Gazzâlî'de olduğu gibi zamanındaki ilim anlayışı ile ilim adamlarının tavrının da büyük tesiri olmuştur. Ayrıca İbn Teymiyye ile İbn Kayyim'in eserlerini tanıması böyle bir terci-

he gitmesini hızlandırmıştır. Yemen'deki Zeydîler'in arasında İbnü'l-Vezîr'le başlayan Selefî çizgi etkisini sürdürmüş ve Şevkânî'ye kadar devam etmiştir.

İbnü'l-Vezîr'in mâsum olan peygamberin getirdiği vahiy ile beşer düşüncesini karşılaştırma yanlılığına düşerek (*el-Burhânü'l-kâfî*, s. 93-104) kelâmın nebevî bir yöntem olmadığını ispatlamaya çalıştığı görülmektedir. Ona göre kelâm peygamberî bir yöntem olsaydı Kur'an'ın ve diğer mukaddes kitapların araz ve cevher gibi konulara yer vermesi gerekirdi. Halbuki kelâm âlimleri, sağlam bir iman için akıl yürütmeyi zarurî görmekle birlikte herkesi aynı istidlâl biçimini veya yalnızca kelâmî istidlâlleri uygulamaya mecbur tutmamışlardır. Ayrıca inanç esaslarını sunmakla yetinmeyip onların felsefesini de yaptıkları için kelâmcıların muhtelif terimleri kullanmaları, çeşitli fikirleri tartışmaları ve düşünce üretmeleri tabiidir.

Eserleri. 1. *el-Burhânü'l-kâfî fî işbâtî (ma'rifeti)'s-sânî*. 801 (1399) yılında telif edildiğine göre muhtemelen İbnü'l-Vezîr'in kaleme aldığı ilk eser olup daha önceki baskısına (Kahire 1349) ve bir yazma nüshasına dayanılarak Mustafa Abdülkerim Hatib tarafından yayımlanmıştır (Dimaşk 1409/1988). 2. *Tercîhu esâlibi'l-Kur'an 'alâ esâlibi'l-Yûnân* (Beyrut 1404/1984). 3. *İşârü'l-hak*. Tam adı *İşârü'l-hak 'ale'l-halk fî reddi'l-hilâfât 'alâ mezâhibi'l-hak min usûli't-tevhîd* olan eser 837'de (1434) müteahhirin Selef metoduna göre kaleme alınmıştır. Bir mukaddime, on kadar bölümden ve bir hâtimeden oluşmaktadır. Eserin, itikadî konularda çok sayıda görüş ayrılığı ve tekfir suçlamaları arasında doğru olanı tesbit etmek ve yanlışları ayıklamak amacıyla yazıldığına işaret edilen mukaddimeden sonra sırasıyla ilim bahsi, tevhid ve nübüvvetin ispatı, bid'atlar, te'vil, esmâ-i hüsnâ, Allah'ın fiillerinde hikmet, irade ve kader, ef'âl-i ibâd ve tekfir konularına yer verilmiştir. Kelâm kitaplarından farklı bir tasnif ve üslûba sahip olması, ihtilâfların çözümünde Kur'an'a sıkça referans yapılması eserin beğenilen taraflarıdır (Şevkânî, II, 91). Ancak düzenli bir sistematizmasının bulunmaması ve çokça tekrar içermesi kitaptan faydalanmayı zorlaştırmaktadır. Birçok baskısı bulunan (Kahire 1318, Kahire, ts.; Beyrut 1403/1983) eserinin mukaddimesi, A. Mustafa Hüseyin Sâlih tarafından yüksek lisans tezi olarak tahkik edilip yayımlanmıştır (baskı yeri

yok, Dârü'l-Yemeniyye, 1405/1985). 4. *Tah-rîrû'l-kelâm fi mes'ele'ti'r-rû'ye ve zik-ru mâ dâre beyne'l-Mu'tezile ve'l-Eş-âriyye*. Rûyetullah konusundaki farklı görüş ve delilleri ihtiva eden bir risâledir (San'a, Mektebetü'l-câmiî'l-garbiyye, nr. 35). 5. *el-'Avâşım ve'l-kavâşım fi'z-zeb'an sünneti Ebi'l-Kâsım*. İbnü'l-Vezîr'in en hacimli eseri olup Selef yoluna döndükten sonra Yemen'deki hocası Cemâleddin b. Ebû'l-Kâsım tarafından kendisine gönderilen ve hadis ehlini hedef alan risâlelere karşı yazılmıştır (nşr. Şuayb el-Arnaût, Amman 1406/1986; Beyrut 1412/1992). 6. *er-Ravzû'l-bâsim muhtaşarû'l-'Avâşım ve'l-kavâşım* (Kahire 1385/1965; Beyrut 1399; Riyad 1403). 7. *Tenkihu'l-enzâr fi 'ulûmi'l-âşâr*. Emîr es-San'ânî tarafından *Tavzihu'l-efkâr li-me'ânî Tenkihi'l-enzâr* adıyla şerhedilmiştir (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd, Kahire 1366). 8. *el-Husâmü'l-meşhûr fi'z-zeb'ani'l-İmâmî'l-Manşûr*. Mansûr Ali b. Selâhaddin'in imamlığına yapılan itirazlara red diye olup San'a'daki Mektebetü'l-câmiî'l-garbiyye'de yazma nüshası mevcuttur (Ali b. Ali Câbir el-Harbî, I, 94). 9. *el-'Uzle ve kabûlû'l-büşrâ bi't-teysîr li'l-yüsrâ* (Tanta 1412/1992). 10. *el-Emr bi'l-'uzle fi âhiri'z-zamân* (Enisû'l-ekyâs fi fazlî'l-i'fâzi 'ani'n-nâs) (nşr. İbrâhîm b. Abdülmecîd, Riyad 1413). Bunların dışında kaynaklarda İbnü'l-Vezîr'e nisbet edilen başka eserler de vardır (Rızk el-Hacer, s. 103-114; Abdullah Muhammed el-Habeşî, *Fihrisû mahfûzât*, s. 40, 65, 123; Ali b. Ali Câbir el-Harbî, I, 89-101).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Vezîr, *İşârû'l-hak'ale'l-halk*, Beyrut 1403/1983, s. 15-21, 26; a.mlf., *el-Burhânü'l-kâfi* (nşr. Mustafa Abdülkerîm el-Hatîb), Dimaşk 1409/1988, s. 93-104; a.mlf., *Tercihu esâlibi'l-Kur'an 'alâ esâlibi'l-Yûnân*, Beyrut 1404/1984, s. 9-22, 39-40; a.mlf., *el-'Avâşım ve'l-kavâşım* (nşr. Şuayb el-Arnaût), Beyrut 1412/1992, I, 201-202; Şehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi*, VI, 272; Şevkânî, *el-Bedrû't-tâli*, II, 81-93; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 249; *Hediiyyetü'l-'ârifîn*, II, 190-191; Rızk el-Hacer, *İbnü'l-Vezîr el-Yemenî ve menhecûhû'l-kelâmî*, Cidde 1404/1984, s. 103-114; Abdullah Muhammed el-Habeşî, *Meşâdirü'l-fikri'l-İslâmî fi'l-Yemen*, Beyrut 1408/1988, s. 130-131; a.mlf., *Fihrisû mahfûzâtı ba'zi'l-mektebâtü'l-hâşşa fi'l-Yemen*, London 1994, s. 40, 65, 123; Ali b. Ali Câbir el-Harbî, *İbnü'l-Vezîr ve ârâ'ühü'l-'tikâdiyye ve cühûdühü fi'd-difâ'ani's-sünneti'n-nebeviyye*, Mekke 1417/1996, I, 89-101.

M. SAİT ÖZERVARLI

İBNÜ'L-VEZİR el-MAĞRİBÎ

(bk. VEZİR el-MAĞRİBÎ).

İBNÜ'Z-ZÂGÜNÎ

(ابن الزاغوني)

Ebû'l-Hasen Ali b. Ubeydillâh
b. Nasr el-Bağdâdî
(ö. 527/1132)

Hanbelî âlimi.

455 Cemâziyelevvelinde (Mayıs 1063) doğdu. Bağdat'a bağlı Zâgûnî köyüne nisbetle İbnü'z-Zâgûnî diye anıldı. Ebû'l-Ganâim İbnü'l-Me'mûn, Ebû'l-Hüseyn İbnü'n-Nakır, Ebû Muhammed İbn Hezârmerd es-Sarîfî, Ebû Ca'fer İbnü'l-Müslime gibi âlimlerden ilim tahsil etti. Özelikle fıkıh ve usulü, hadis, kıraat alanlarında yetişen İbnü'z-Zâgûnî aynı zamanda etkili bir hatip ve vâizdi. Kendisinden Ebû'l-Kâsım İbn Asâkir, Ebû Mûsâ el-Medîni, Sadaka b. Hüseyin, Ebû Tâhir es-Silefi, Ömer b. Taberzed, Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî gibi şahsiyetler ders aldı ve rivayette bulundu. Devrinde Hanbelî mezhebinin önde gelen âlimlerinden biri olan ve hadis münekkitlerinden güvenilir kabul edilen İbnü'z-Zâgûnî 16 Muharrem 527'de (27 Kasım 1132) Bağdat'ta vefat etti ve İmam Ahmed Kabristanı'na defnedildi (İbn Receb, I, 182).

Kelâm metoduna karşı çıkan ve dinle felsefeyi bir araya getirmek isteyenlerin her ikisine muhalefet etmek durumunda kalacağını, dolayısıyla Selef yolundan gitmenin en güvenilir yol olduğunu ileri süren İbnü'z-Zâgûnî (Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, III, 144), katı Selefi yaklaşımından dolayı öğrencisi İbnü'l-Cevzî tarafından tenkit edilmiş ve Müşebbihe gibi düşünmekle suçlanmıştır (Âmine Muhammed Nusayr, s. 49). Fıkıhta ise Hanbelî mezhebi içinde farklı ictihadlarda bulunmuş ve bazı şâz görüşleri savunmuştur (İbn Receb, I, 182-184).

Eserleri. 1. *et-Telhîş fi'l-ferâ'iz* (Berlin Staatsbibliothek, nr. 4690). 2. *Târîh*. Sâbit b. Kurre es-Sâbî'nin eserinin zeyli olup Halife Mûstercîd-Billâh'ın hilâfete gelmesinden kendi ölümüne kadar olan olayları ihtiva eden kitabın bir parçası Berlin Staatsbibliothek'te bulunmaktadır (DMBİ, III, 610). Kaynaklarda İbnü'z-Zâgûnî'ye *el-İknâc*, *el-Vâzih*, *el-Hilâfî'l-kebîr*, *el-Müfredât*, *Gurerü'l-beyân fi usûli'l-fıkıh*, *el-Fetâvâ*, *Menâsikü'l-hac*, *ed-Devr ve'l-veşâyâ*, *el-İzâh fi usûli'd-dîn*, *Mesâ'il fi'l-Kur'an*, *Ma'âle fi'l-harf ve's-savt* gibi eserlerle *Divânü hıttab* ve *'Uveysu'l-mesâ'il-i-hisâbiyye* adlı bazı kitaplar da nisbet edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam* (Atâ), XVII, 278-279; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, III, 126-127; İbnü'l-Esir, *el-Lübâb*, II, 53; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XIX, 605-607; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl*, III, 144; Safedî, *el-Vâfi*, XXI, 294; Yâfi, *Mir'atü'l-cenân*, III, 252; İbn Receb, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâtü'l-Hanâbile*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), I, 180-184; Ebû'l-Yümni el-Uleymî, *el-Menhecü'l-aħmed* (nşr. Abdülkâdir el-Arnaût v.dğr.), Beyrut 1997, III, 109-112; *Keşfü'z-zunûn*, I, 290; II, 2001; Ahlwardt, *Verzeichniss*, IV, 189-190; Âmine Muhammed Nusayr, *Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî: Ârâ'ühü'l-kelâmiyye ve'l-aħlâkiyye*, Beyrut 1407/1987, s. 48-49; Ali Ekber Ziyâi, "İbn Zâgûnî", *DMBİ*, III, 610.

SAFFET KÖSE

İBNÜ'Z-ZEMLEKÂNÎ

(ابن الزمלקاني)

Ebû'l-Meâlî Kemâlüddin Muhammed
b. Ali b. Abdilvâhid
el-Ensârî ed-Dimaşkî
(ö. 727/1327)

Şâfiî fakih ve kâdilkudât.

667 (veya 666) yılı Şevval ayında (Hazarın 1269 veya 1268) Dimaşk'ta doğdu. Büyükdadesi Abdülkerîm, Dimaşk yakınlarındaki Gota'ya bağlı Zemlekâ (Zemlekân, Zimlikân) köyünde hatiplik yaptığından dedesi İbn Hatîb Zemlekân, kendisi de İbnü'z-Zemlekânî lakabıyla, ayrıca sahâbî Ebû Dücâne Simâk b. Haraşe el-Ensârî'nin soyundan geldiği için Simâkî nisbesiyle anılır. Dinî ilimlerle ilgili birçok temel metni ezberledikten sonra Tâceddin İbn Firkâh el-Fezârî'den fıkıh, Bahâeddin İbnü'z-Zekî ve Safiyyüddin el-Urmevî'den usul, Bedreddin İbn Mâlik'ten sarf ve nahiv, Bedreddin İbnü'l-Muhaddis ve Necmeddin İbnü'l-Busays'tan hat dersleri aldı. Ebû'l-Ganâim İbn Allân, Fahreddin İbnü'l-Buhârî, İbnü'l-Vâsıtî, İbnü'l-Kavvâs, İbnü'l-Mücâvir gibi muhaddislerden hadis dinledi; mantık ve cedel ilminde derinleşti. On dokuz yaşında iken ders okutmaya, ardından da fetva vermeye başladı. Dimaşk'ta el-Âdiliyyetü's-Suğrâ, Tübbetü Ümmi's-Sâlih, eş-Şâmiyyetü'l-Berrâniyye, ez-Zâhiriyyetü'l-Cevvâniyye gibi medreselerde müderrislik yaptı. 716 (1316) yılında Dârü'l-hadisî'l-Eşrefiyye'nin meşihatlığına getirildi ve burada tefsir, hadis ve fıkıh dersleri okutmaya başladıysa da bu görevi ancak on beş gün sürdü. Öğrencileri arasında Selâhaddin Halil b. Keykeldî el-Alâî ve Fahreddin Muhammed b. Ali el-Misrî gibi âlimler vardır.